

Mając do dyspozycji

- 20 kartek papieru o gramaturze 80 g/m^2 i wymiarach 297mm na 210mm (format A4),
- 2 spinacze biurowe o masie $0,36 \text{ g}$ każdy,
- nitkę,
- probówkę,
- taśmę klejącą,
- nożyczki,

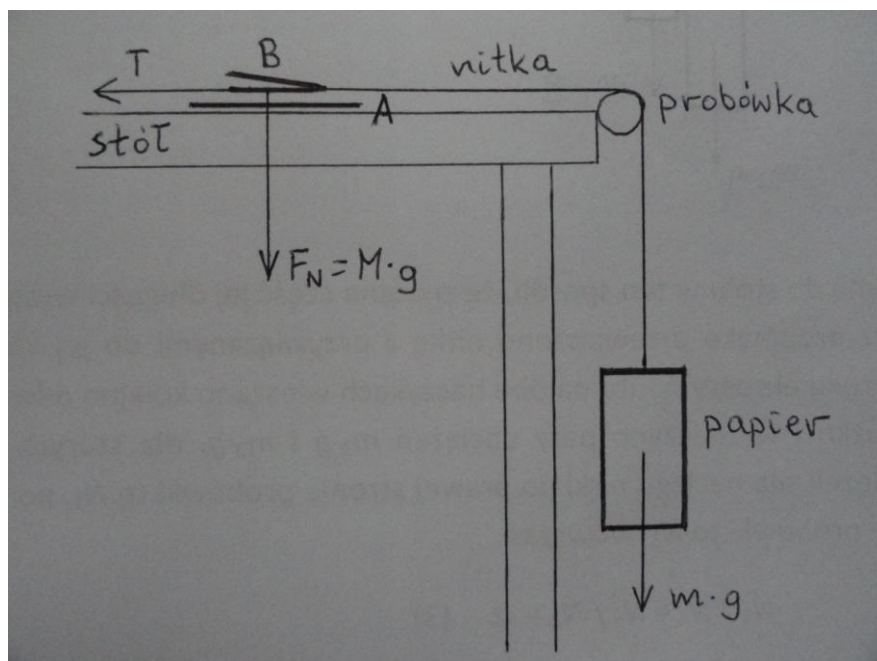
zbadaj, czy maksymalna siła tarcia statycznego papieru o papier jest wprost proporcjonalna do siły nacisku w zakresie wartości sił nacisku na jednostkę powierzchni od 0 do 16 Pa . Wyznacz współczynnik tarcia statycznego papieru o papier w tym zakresie. Przyjmij, że przyspieszenie ziemskie wynosi $g = 9,81 \text{ m/s}^2$.

Uwaga: Nie przesuwaj ani nie pochylaj stołu, na którym wykonujesz doświadczenie.

Rozwiązanie:

Część teoretyczna:

Współczynnik tarcia statycznego μ pomiędzy dwoma ciałami definiuje się jako stosunek maksymalnej siły tarcia T , gdy te ciała nie poruszają się względem siebie, do siły nacisku F_N jednego ciała na drugie: $\mu = T/F_N$. W celu wyznaczenia współczynnika tarcia μ papieru o papier został wykorzystany następujący układ eksperymentalny:

Na stole przyklejono za pomocą taśmy jedną kartkę papieru (A). Kolejne kartki były źródłem siły nacisku F_N . Do pierwszej z kartek obciążających (B) przymocowano nitkę. Dzięki temu można było określić maksymalną wartość siły tarcia T , gdy kartki A i B spoczywają względem siebie. Wartość T wyznaczano poprzez obciążanie kartkami drugiego końca nitki przełożonej

przez probówkę przymocowaną przy krawędzi stołu. Jednego ze spinaczy użyto jako haczyka do wieszania kartek-odważników.

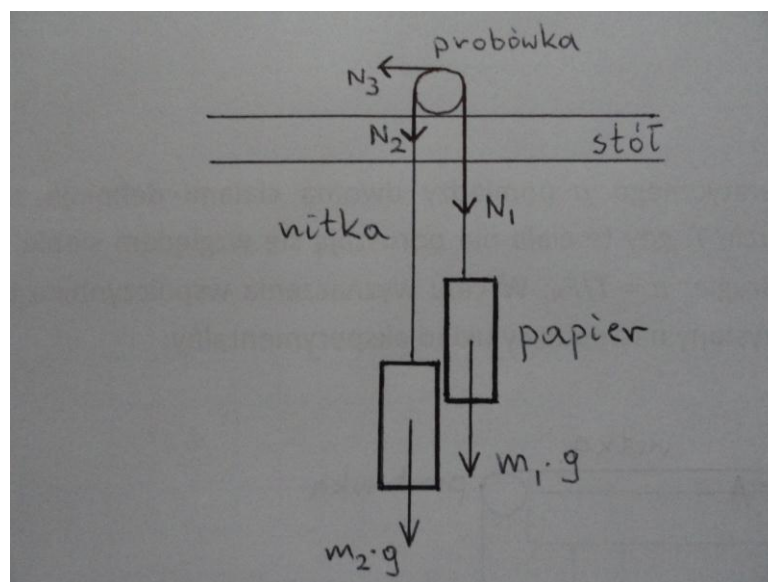
Zgodnie z przedstawioną w treści zadania hipotezą

$$T = \mu \cdot F_N = \mu \cdot M \cdot g, \quad (1)$$

gdzie M oznacza masę kartek położonych na kartce A. Z drugiej strony, siła tarcia T jest równa sile naciągu nitki na odcinku poziomym. Niech α oznacza stosunek sił naciągu nitki na odcinku pionowym i poziomym, czyli:

$$\alpha = m \cdot g / T, \quad (2)$$

gdzie $m \cdot g$ to ciężar wiszący na nitce z boku stołu. Zakładając, że współczynnik tarcia nitki o probówkę nie zależy od siły nacisku nitki na probówkę, parametr α będzie stały. Wyznaczono go korzystając z następującego układu pomiarowego:

Probówkę przyklejono taśmą do stołu w ten sposób, że znaczna część jej długości wystawała poza krawędź stołu. Przez probówkę przewieszono nitkę z przywiązanymi do jej końców haczykami ze spinaczy. W toku eksperymentu na obu haczykach wieszano kolejno odważniki (połówki kartek i całe kartki) i wyznaczano pary obciążeń $m_1 \cdot g$ i $m_2 \cdot g$, dla których nitka zaczynała się przesuwac. Jeżeli siła naciągu nitki po prawej stronie probówki to N_1 , po lewej stronie to N_2 , a na szczycie probówki to N_3 , wówczas

$$N_1 / N_3 = N_3 / N_2 = \alpha, \quad (3)$$

czyli

$$\alpha = (N_1 / N_2)^{1/2} = (m_1 / m_2)^{1/2}. \quad (4)$$

Znając wartość α można zmierzyć i wykreślić zależność T od $M \cdot g$, aby sprawdzić, czy te dwie wielkości łączy zależność liniowa i czy można wyznaczyć wartość współczynnika μ .

Część doświadczalna

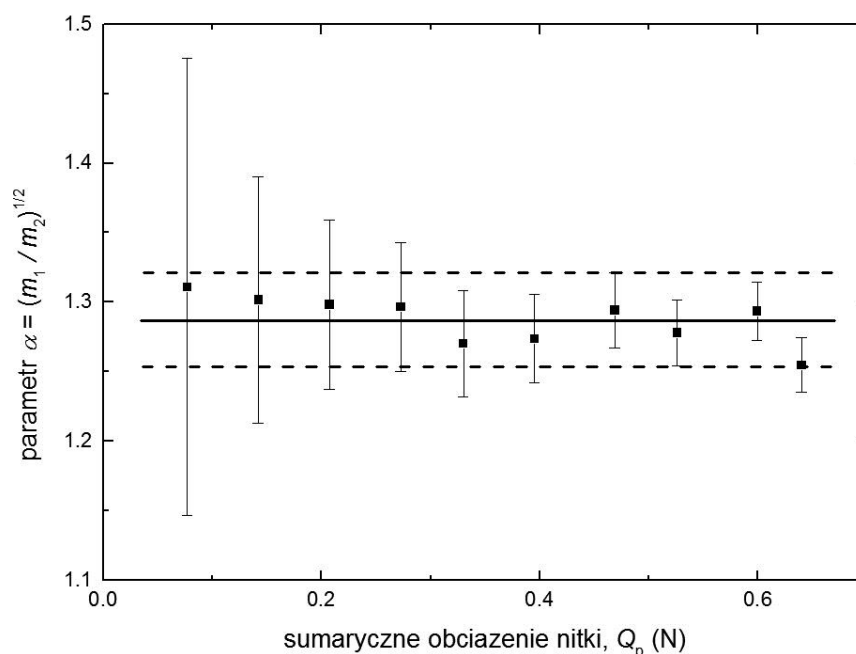
Kartkę A (podłoże) naciągnięto i oklejono taśmą, aby zminimalizować jej pofałdowanie, które mogłoby przeszkadzać w przesuwaniu się kartek względem siebie. Kartkę B i pozostałe kartki obciążające były złożone na pół, aby mieściły się na podłożu i nie tarły o stół lub taśmę klejącą przytrzymującą kartkę A. Nitkę przewleczono przez otwór kartki B wykonany jak najbliżej zgięcia i przyklejono od wewnątrz złożonej kartki do jej dolnej połowy, aby uniknąć unoszenia górnej części podczas ciągnięcia. Od spodu próbówki przyklejono wykonaną z wielokrotnie złożonego papieru podpórkę, która zapobiegała opadaniu próbówki. Dzięki temu odcinek nitki między kartką B a próbówką był naciągnięty i przebiegał poziomo nie dotykając podłoża. Podczas całego eksperymentu sprawdzano, czy poziomy odcinek nitki był naciągnięty prostopadłe do krawędzi stołu. Aby próbówka nie przechylała się w dół podczas pomiarów współczynnika tarcia nitki o próbówkę, tę ostatnią mocno przyklejono do stołu.

W obu eksperymentach na spinaczach wieszano jako odważniki połówki kartek lub całe kartki. Jako niepewność pomiaru wielkości $m \cdot g$ i $m_1 \cdot g$ przyjęto ciężar 1/4 kartki. Pominięto zdecydowanie mniejszą niepewność wynikającą z niedokładnego dzielenia kartek na połowy. Oznacza to jednocześnie, że wielkości $M \cdot g$ i $m_2 \cdot g$ przyjęto jako wartości dokładne. Podczas pomiarów wyznaczano najmniejszą liczbę odważników, która nie pozwalała na zachowanie równowagi statycznej. Zatem zmierzona wartość obciążenia stanowiła górne ograniczenie na szukane wielkości $m \cdot g$ i $m_1 \cdot g$ odpowiadające obciążeniom granicznym, przy których oba układy pomiarowe wciąż pozostawały w równowadze statycznej. Aby zbliżyć się do poszukiwanych wartości $m \cdot g$ i $m_1 \cdot g$, od zmierzonych wyników odjęto ciężar 1/4 kartki (czyli 1/2 najmniejszego użytego odważnika). Kartki wieszano delikatnie, aby uniknąć szarpnięcia spinacza i nitki. Przy wyznaczaniu parametru α siły tarcia nitki o próbówkę unikano dotykania o siebie kartek zawieszonych po dwóch stronach próbówki; pomocne w tym było użycie stosunkowo długiej nitki. W obu eksperymentach wykonano 3 serie pomiarów, których wyniki (wyrażone w liczbie kartek) znajdują się w poniższych tabelach:

M (liczba kartek)	m (liczba kartek)		
	seria 1	seria 2	seria 3
1	0,5	0,5	0,5
2	1	1	1
3	2	1,5	1,5
4	2,5	2,5	2
5	2,5	3	2,5
6	3,5	3	3
7	3,5	3,5	3
8	4	4	4
9	4	4,5	4
10	4,5	4,5	4,5
11	5	5	4,5

m_2 (liczba kartek)	m_1 (liczba kartek)		
	seria 1	seria 2	seria 3
0,5	1,5	1	1
1	2	2	2
1,5	3	2,5	3
2	3,5	3,5	4
2,5	4,5	4	4,5
3	5	5	5,5
3,5	6	6,5	6
4	6,5	7	7
4,5	7,5	8	8
5	8	8,5	8

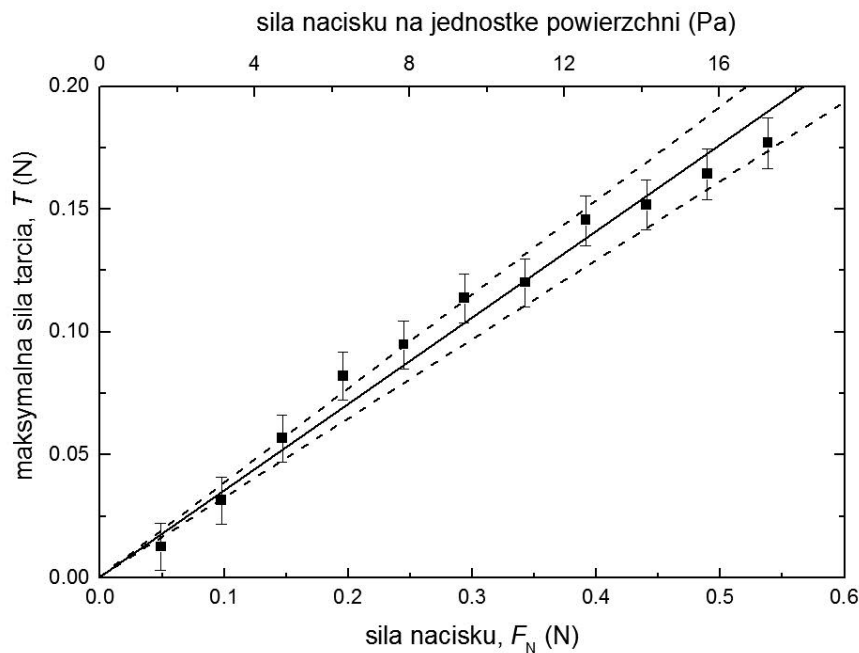
Przy wyznaczaniu parametru α siły tarcia nitki o probówkę przyjęto założenie, że o ile siła tarcia rośnie ze zwiększaniem sumarycznego obciążenia nici $Q_p = m_1 \cdot g + m_2 \cdot g$, to α nie zależy od Q_p w badanym zakresie sumarycznego obciążenia. Dlatego dla każdej wartości Q_p korzystając ze wzoru (4) obliczono odpowiednią wartość α . Wartości te następnie uśredniono. Na rysunku poniżej linia ciągła oznacza średnią wartość parametru α_{sr} , a linie przerywane – arbitralnie wybrany przedział zmienności.

Połowę szerokości tego przedziału przyjęto jako niepewność wyznaczenia wartości średniej. W ten sposób uzyskano $\alpha_{sr} = 1,29 \pm 0,03$.

Następnie korzystając ze wzoru (2) obliczono wartości siły tarcia T dla różnych wartości siły nacisku F_N i wykreślono na rysunku poniżej. W badanym zakresie sił nacisku

błąd względny tej wielkości jest przynajmniej 2-krotnie większy od błędu względnego parametru α_{sr} , dlatego słupki błędów na wykresie poniżej uwzględniają tylko niepewność siły nacisku (odpowiadającą ciężarowi 1/4 kartki).

Linia ciągła została poprowadzona „na oko”, a jej współczynnik kierunkowy wynosi 0,35. Prosta ta dość dobrze oddaje zaobserwowany trend proporcjonalności maksymalnej siły tarcia do siły nacisku, co było postulowane w treści zadania, chociaż w prezentowanych powyżej danych można zauważyć pewne odchylenie od liniowości dla największych (w badanym zakresie) sił nacisku na jednostkę powierzchni. Linie przerywane wyznaczają arbitralnie wybrany przedział, a połowa różnicy współczynników nachylenia tych linii została przyjęta jako niepewność wyznaczenia współczynnika nachylenia linii ciągłej. Ostatecznie uzyskano $\mu = 0,35 \pm 0,03$.